

Катажина Кобилярчик

СТРУП

Іспанія роз'ятрює рани

Переклад із польської Юлії Семенюк

ЧОВЕН

ЛЬВІВ 2021

Купити книгу на сайті kniga.biz.ua >>>

УДК 821.162.1'06-94:94(460)"1936/1939"
К55

Катажина Кобилярчик. СТРУП. Іспанія роз'ятрує рани / перекл. з польськ.
Ю. Семенюк. — Львів : Човен, 2021. — 320 с.

ISBN 978-617-95022-6-2

Через 80 років після закінчення громадянської війни Іспанія все ще не знає, що робити з останками жертв. Минуло чверть століття від смерті генерала Франсіско Франко, і родини врешті наважилися розпочати пошуки вбитих рідних. Шукають їх і досі: у придорожніх ровах, засипаних криницях, на полях, у неглибоких спільних могилах. «Струп» — це оповідь про країну, яка заради майбутнього мала забути своїх примар і якій це не вдалося. Катажина Кобилярчик мандрує Іспанією — стежками померлих, убитих, зниклих безвісти. Мучеників та героїв. Жертв та злочинців. Спілкується з родинами, які хочуть шукати, і тими, які не бажають роз'ятрувати старих ран.

Перекладено за виданням: Katarzyna Kobylarczyk. Strup. Hiszpania rozdrapuje rany. Wydawnictwo Czarne. Wołowiec. 2019.
ISBN 978-83-8049-935-5

На обкладинці зображено Долину полеглих — монументальний комплекс, де поховано останки жертв громадянської війни в Іспанії (1936–1939). Зведений з ініціативи генерала Франсіско Франко та відкритий 1959 року. Фото Катажини Кобилярчик.

© Wydawnictwo Czarne, 2019

© Katarzyna Kobylarczyk, 2019

© Юлія Семенюк, переклад, 2021

© Оксана Васьків, дизайн обкладинки, 2021

© Юлія Семенюк, мапи, 2021

© Видавництво «Човен», 2021

Купити книгу на сайті kniga.biz.ua >>>

Зміст

Математика	7
ЧАСТИНА ПЕРША. КВІТИ ТА МУХИ	11
Мапа.....	17
Людина з площі Конституції (I).....	22
Земля пам'ятає	29
Мілаґрос. Світло, Втіха та біль.....	50
Свіже м'ясо.....	74
Людина з площі Конституції (II).....	82
ЧАСТИНА ДРУГА. ПОРОЖНИСТА ГОРА	91
Кладовища для живих	107
Небезпечний елемент	126
Знайдені мертвими	158
Бомба.....	169
Домовина зі скляною шибкою.....	177
Людина з площі Конституції (III).....	187
ЧАСТИНА ТРЕТЯ. НЕ БІЛЬШЕ НІЖ АНЕКДОТ	193
ЧАСТИНА ЧЕТВЕРТА. ПУСТКА	229
Кілька запитань.....	235
Порожнеча.....	237
Передостанній шлях Хосе-Антоніо.....	248
Завтра приїде свіжа риба	261
Процес	281
Пустка	293
Ланцюг	298
Анкета	303
Подяки	306
Бібліографія	308
Про втрачених. <i>Післямова перекладачки</i>	314
Список скорочень.....	318

Купити книгу на сайті kniga.biz.ua >>>

Головні герої цієї книги мертві.

Декого вже понад вісімдесят років немає серед живих, інших — трохи менше. Більшість із них поховали. Не всіх. Комусь організували видовищні похорони, у супроводі єпископів та з почестями. Звели для них пам'ятники та мавзолеї. Іноді скромні. Іноді монументальні. Інших вкинули до ровів, ущелин і криниць, ледь присипавши землею. Деякі лежать так досі. Тіла багатьох шукають родини. Інколи діти. За звичай онуки. Буває, що знаходять. Найчастіше — ні.

Могили героїв цієї книжки викликають суперечності серед живих. Із різних причин. Деякі борються за те, щоби тіла там залишились. Інші ж роблять усе можливе, щоби їх витягнути, перенести. Іноді це вдається, а іноді — ні.

Багато людей, згаданих у цій книжці, змінюють своє місце поховання. Два, три або навіть чотири рази. Інші взагалі не мають могили. Можливо, ніколи її не матимуть. Найімовірніше, ніколи її не матимуть. Останки одних потрапили на вівтарі як реліквії. До них можна молитись.

Одні герої цієї книжки загинули мученицькою смертю. За Бога та Батьківщину. Інші — загинули за свободу та демократію. За Республіку. А ще частина — за ідеали комунізму. Анархізму. Марксизму. Деяких просто вбили. Часом різницю важко помітити.

Про деяких героїв цієї книжки мені розповіли їхні родини. Сини, внуки. Друзі. Історики. Священик. Антропологи. Про деяких я прочитала тисячі сторінок. Про інших не знаю нічого. Натомість бачила їхні кістки.

Математика

Скелет дорослої людини складається із 206 кісток. Після громадянської війни, що відбувалася в Іспанії у 1936—1939 роках, у землю треба було покласти щонайменше 103 мільйони кісток. Належали вони півмільйонові людей. Їх могло бути й більше, оскільки скелети дітей і підлітків мають більше кісток, ніж скелети дорослих.

61 мільйон 800 тисяч кісток належало солдатам. Загинуло їх 300 тисяч. Зважаючи на те, що скелет дорослого чоловіка — незалежно від того, чи борець він на боці республіканців, чи націоналістів¹ — у середньому важить 16 кілограмів, загальна вага тих кісток — 4800 тонн.

41 мільйон 200 тисяч кісток належало цивільним особам. 200 тисяч людей було віддано землі в результаті політичних репресій. У деяких моментах війни втрати на фронтах, серед солдатів, були меншими, ніж кількість жертв терору серед цивільних. На полях, у криницях, під мурами кладовищ націоналісти (згодом їх називатимуть франкістами) залишили не менше 26 мільйонів 800 тисяч кісток, що належали приблизно 130 тисячам людей. Не менше. Можливо, значно більше — у тілі чотирнадцятирічної особи

---

¹ Поділ на «республіканців» і «націоналістів» дещо спрощує розуміння складної палітри громадсько-політичного життя Іспанії того часу. У цьому тексті під «республіканцями» розуміємо всіх тих, хто воював на боці республіканського уряду, а під «націоналістами» — їхніх противників, для означення яких іноді вживають нейтральний термін «повстанці» або ж «національні війська» (Тут і далі, якщо не вказано інше — прим. наук. редактора).

деякі анатоми нараховують не 206, а 356 кісток. Республіканський терор, який ще називали червоним, залишив після себе понад 10 мільйонів 300 тисяч кісток (50 тисяч скелетів). 1 407 392 кістки за життя належало 6832 священикам, ченцям та черницям.

З усіх цих кісток найчастіше пошкоджені черепа. Якби зуміли порахувати всі, певно, ми отримали б понад 150 тисяч черепів із діркою від кулі в потилиці.

Треба було б до них додати ще 20 тисяч черепів республіканців, розстріляних після війни.

Невідомо, скільки людських кісток роздроблено під час бомбардувань. Ці скелети неповні або їх взагалі немає. На інших видно сліди голодування. Хоча невідомо, скільки людей померло після війни у в'язницях унаслідок недоїдання і хвороби, фаховий антрополог легко міг би показати на кістках сліди, що залишились від голоду.

Наступні 103 мільйони кісток Іспанія втратила. Півмільйона людей, які сподівалися, що їхні останки спочинуть колись в іспанській землі, емігрували. Одні повернулись, кістки інших лежать на кладовищах Франції, Аргентини чи Радянського Союзу².

² Після закінчення війни іспансько-французький кордон перетнуло приблизно півмільйона іспанських біженців; більшості з них французький уряд наказав покинути країну до кінця 1939 року, примусивши виїхати до інших держав. Наприкінці 1940-х років у Франції все ще проживало 125–180 тисяч іспанців, у Мексиці – 16–18 тисяч, в Аргентині – майже 10 тисяч. Кількість біженців до СРСР була меншою та головню стосувалася активістів Комуністичної партії Іспанії та їхніх сімей. Окрім цього в 1937–1938 роках із підконтрольної республіканському урядові Іспанії «тимчасово» евакуювали понад 34 тисячі дітей, із яких приблизно 20 тисяч опинилися у Франції, 5 тисяч – у Бельгії, 4 тисячі – у Великій Британії та майже 3 тисячі – у СРСР. Більшість біженців повернулася до Іспанії після 1957 року, коли розпочався процес лібералізації країни та ухвалювали рішення про політичну амністію.

У війні перемогу здобув генерал Франсіско Франко. Як каудильйо³ він керував країною упродовж наступних 36 років. Помер 1975 року, і його 206 кісток — не без контroversій — поховали в Долині полеглих, де вже лежали якихось 12 мільйонів⁴.

Перші вільні вибори відбулися в Іспанії аж 1977 року. Країна пережила *transición*, процес трансформації до парламентської монархії⁵. Тоді

³ Каудильйо (ісп. *caudillo* – вождь) – неформальний титул Ф. Франко, що в офіційній титулатурі підкріплювався посадою «голова держави». В іспаномовних країнах термін «каудильйо» традиційно використовували як неофіційне звання військового чи політичного провідника (Прим. перекладачки).

⁴ Долина полеглих (ісп. *Valle de los caídos*) – монументальний комплекс, збудований у 1940–1950-х роках (щоб використовувати примусову працю ув'язнених республіканців) як символ примирення всіх іспанців після громадянської війни. З цією метою на територію комплексу без належного вивчення та згоди родин перенесено рештки 33 847 осіб (згідно з офіційними даними), що належали до двох протидорчих таборів, і яких ексгумували з різних колективних могил. Комплекс вважають одним із прикладів франкістського монументалізму, та він насправді символізує перемогу франкістського бачення Іспанії, зокрема завдяки домінантній присутності християнської символіки, вписаної в офіційну ідеологію націонал-католицизму. Року 1975 у Долині полеглих поховано самого Ф. Франко. Згідно з урядовим рішенням, 24 жовтня 2019 року останки диктатора перепоховали на одному з цвинтарів у передмісті Мадрида.

⁵ *Transición* (з ісп. перехід) – поняття та період в історії Іспанії, що відображає процес політичної трансформації країни на шляху від диктатури до демократії. Він став можливим після смерті Ф. Франко (20.11.1975) і втілювався в демократичній конституції, прийнятій на референдумі 6 грудня 1978 року. Головною подією цього періоду було ухвалення 25 жовтня 1977 року лідерами основних політичних сил, серед яких і комуністи, т. зв. Пактів із Монклоа (за назвою урядового палацу в передмісті Мадрида), що погодили програми оздоровлення економіки та політико-правових норм функціонування і реформування держави. Ще раніше, 15 жовтня 1977 року, парламент прийняв Закон про амністію, що стосувалася всіх дій, учинених із «політичного умислу» до 15 грудня 1976 року →

вирішили, що краще забути про минуле. Не ритись у скиртах з кістками. Не рахувати їх. Не роз'ятрювати старих ран.

Цей закон заклав основи т. зв. Пакту забуття (ісп. el pacto de olvido) – неформальної політики історичної пам'яті, що уникала використання в актуальних громадсько-політичних суперечках прикладів із конфліктного минулого (громадянської війни і франкізму) та підтримувалася більшістю основних акторів до середини 1990-х років.